

LIBRIS

We know
books

Colecția de Poezie

apare sub egida Filialei București-Traduceri Literare a
Uniunii Scriitorilor din România (FITRALIT)

Traduceri
Filiala București Literare.

© Editura EIKON
© Diana Cârligeanu

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
EMINESCU, MIHAI

Memento mori : panorama deșertăciunilor = the wasteland /
Mihai Eminescu ; introd., cron., trad., coment., bibliogr. = intro-
duction, chronology, translation, commentaries, bibliography: K.V.
Twain. - București : Eikon, 2025
ISBN 978-606-49-1431-6
I. Twain, K. V. (ed. șt.)
821.135.1

Editor: Valentin Ajder

MIHAI EMINESCU

Memento Mori

Panorama deșertăciunilor
The Wasteland

Introducere, cronologie, | Introduction, chronology,
traducere, comentarii, | translation, commentaries,
adende, bibliografie | appendices, bibliography

K.V. TWAIN

E I K O N

București, 2025

Cuprins

Introducere.....	7
Introduction	12
Cronologie.....	18
Chronology	33
Perspective.....	48
Perspectives.....	52
<i>Memento mori (Panorama deșertăciunilor)</i>	64
<i>Memento Mori (The Wasteland)</i>	65
Comentarii.....	177
Commentaries.....	204
Adenda I	235
Appendix I	246
Adenda II.....	259
Appendix II.....	262
Adenda III/Appendix III	267
Bibliografie/Bibliography.....	269

1849-1850:

Mihail Eminovici (mai târziu cunoscut ca Mihai Eminescu) se naște la data de 20 decembrie 1849. Aceasta este data pe care poetul însuși o înscrie în albumul societății literare *Junimea*, în aprilie 1878. Mâna sa notează: „în anul 1849, luna decembr., ziua 20 (Sf. Ignat), în Botoșani”. Botezul este amânat până la 21 ianuarie 1850, când biserica nu mai poate înregistra copilul ca o naștere pe anul 1849. Data de 15 ianuarie 1850 este atunci selectată în mod arbitrar. Datorită unei confuzii și dezbateri prelungite asupra evidenței documentare pentru data și locul nașterii, 15 ianuarie 1850 a devenit data cunoscută și celebrată, în România, ca fiind data nașterii poetului.

Mihai este al șaptelea copil din unsprezece născuți în familia căminarului Gheorghe Eminovici și soției sale Raluca Iurașcu. Își petrece copilăria în satul Ipotești, în nord-estul României actuale. Peisajul copilăriei sale (dealuri, păduri, iazuri, izvoare) apare în multe dintre viitoarele creații poetice.

1858-1860:

Mihai este înscris în clasa a treia a școlii primare greco-orientale din Cernăuți (National-Hauptschule), în Bucovina: teritoriu controlat de Austria. Se clasează pe locul 15 din 72 elevi în primul an, și pe locul 5 din 82 elevi la finalul clasei a patra. În al doilea semestru al clasei a patra, simțind dor de casă, Mihai fuge de la școală și parcurge pe jos întreaga distanță (peste 100 km) de la Cernăuți la Ipotești. Tatăl său, deloc încântat, îl duce înapoi la școală pe la finele lunii mai, cu permisul de trecere a frontierei datat 22 mai 1860.

1860-1863:

Mihai ia cursuri la K.K. Ober-Gymnasium din Cernăuți, unde rămâne repetent în al doilea an, din cauza performanței slabe la matematică și latină. (Excelează la limba română și istorie.) Conform amintirilor lui Teodor Ștefanelli, un bun prieten care îi este coleg de școală în Cernăuți și mai târziu coleg de facultate la Viena, Mihai are atracție și pentru istoria antică și se folosește mult de cartea *Weltgeschichte* a lui Welter.

Începând cu vacanța de primăvară din aprilie 1863, Mihai nu mai este printre elevi, renunțând la școală și rămânând în Ipotești. Conform unor cercetări credibile, în primăvara anului 1863 Mihai cunoaște și se atașează de o fată din Ipotești pe nume Casandra, care moare în ianuarie 1864, la vârsta de 19 ani, și este mai târziu evocată într-un număr semnificativ de poeme—începând cu *Din străinătate*.

1864:

În primăvară trupa de teatru Fani Tardini, aflată în turneu prin țară, ajunge la Botoșani. Când trupa se pregătește să plece spre Cernăuți, poetul i se alătură pe post de sufleur. În acest mod revine în Cernăuți, dar nu ca elev.

În octombrie este angajat copist la Comitetul permanent al județului Botoșani.

1865:

În martie demisionează din postul de copist.

În toamnă devine elev privatist în clasa a cincea secundară în Cernăuți, unde iubitul profesor Aron Pumnul—care îi găzduiește pe Eminescu și alți elevi,—îl însărcinează cu îngrijirea bibliotecii sale private. Scrie poeziile *De-aș avea...* și *Din străinătate*, cea din urmă exprimând nostalgie pentru Ipotești.

1866:

Aron Pumnul moare în ziua de 12/24 ianuarie, și un Mihai îndurerat compune poemul *La mormântul lui Aron Pumnul*, numit M. Eminoviciu. Este primul poem publicat.

Revista *Familia* publică, în numărul din februarie-martie, poemul *De-aș avea...*, semnat Mihai Eminescu. (Directorul revistei, Iosif Vulcan, este cel care operează schimbarea de nume.)

Din cauza unor dificultăți în a găsi o gazdă, poetul părăsește Cernăuți în primăvară, fără a termina școala.

În cursul primăverii și verii Mihai călătorește prin Transilvania (Blaj, Alba-Iulia, Sibiu) și ajunge, într-un final, la Giurgiu.

Lucrează la poemele *Mortua est!*, *La o artistă*, *Ondina*, *Lida*. *Ondina* conține clare trimiteri la Casandra, iar în variante timpurii chiar îi conține numele. Elegia *Mortua est!* este și ea inspirată de moartea prematură a Casandrei. Mai târziu poetul ascunde identitatea fetei sub alte nume.

1867-1868:

Eminescu este angajat sufleur în trupa de teatru a lui Iorgu Caragiale și mai târziu—în primăvara anului 1868—în trupa lui Pascaly. În jurul datei de 10 septembrie 1868 trupa lui Pascaly ajunge la București. Viitorul dramaturg I.L. Caragiale (1852-1912) îl întâlnește în acest moment și oferă următoarea descriere: „Era o frumusețe! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre; o frunte înaltă și senină; niște ochi mari—la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând și adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare”.

Eminescu continuă colaborarea cu revista *Familia*, publicând *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (aprilie 1867), *La o artistă* (august 1868) și *Amorul unei marmure* (septembrie-octombrie 1868).

În septembrie 1868 poetul semnează un contract cu Teatrul Național pentru postul de sufleur și copist pe o perioadă de șase luni.

Fragmentul de roman *Geniu pustiu*, niciodată finalizat ca roman, datează din perioada 1868-1870.

1869:

Eminescu lucrează la poemele *Venere și Madonă*, *Întunericul și Poetul*, *Replici*, *Locul aripelor*, *De-aș muri ori de-ai muri*, *Unda spumă*, *Când...* și altele.

Între 19-25 martie soprana Carlotta Patti (c. 1840-1889) ține o serie de patru concerte la Teatrul Național din București. Impresionat, Eminescu încearcă într-un caiet primul exercițiu sonetic: *Sonnet la Carlotta Patti*. Poemul este finalizat mai târziu, ca lucrarea în două părți intitulată *La o artistă* (publicată postum), din care prima parte este un cvasi-sonet. Poemul nu trebuie confundat cu primul *La o artistă*, publicat în *Familia* în august 1868: există două poeme distincte cu același titlu.

Tot în martie Eminescu se re-alătură trupei Pascaly, în urma expirării contractului cu Teatrul Național.

În aprilie Eminescu devine membru al societății literare *Oriental*, care intenționează să culegă folclor și documente istorice.

Termină traducerea cărții *Arta reprezentării dramatice* de Enric Theodor Rötcher.

În vară poetul vizitează Ipotești și pare să ajungă la o înțelegere cu tatăl său de a merge la universitate. Pare să folosească vizita pentru a culege folclor.

Începând din semestrul de toamnă 1869-1870, Eminescu audiază cursuri la Universitatea din Viena. Acestea includ prelegeri despre Descartes, Spinoza, Leibniz, metafizica lui Aristotel. În afara școlii citește mult: Platon, Schopenhauer, Rousseau, *Vedele* indiene, *Sakuntala* lui Kalidasa, *et cetera*.

1870:

La 1 ianuarie Eminescu, alături de un grup de colegi, îl vizitează pe Alexandru Ioan Cuza (1820-1873), unul dintre fondatorii României moderne, detronat în anul 1866 și aflat acum în exil în Dublin.

Într-un articol publicat în *Familia* la data de 18/30 ianuarie Eminescu propune crearea unui teatru național în Regatul României. Acolo îl laudă pe Shakespeare, numindu-l „geniala acvilă a Nordului”.

Publică *Venere și Madonă* în numărul din 15 aprilie al revistei *Convorbiri literare* și *Epigonii* în numărul din 15 august al aceleiași reviste.

1871:

Convorbiri literare publică un nou grupaj de poeme: *Mortua est!*, *Înger de pază*, *Noaptea...*

Festivități de amploare se țin la Mănăstirea Putna în ziua de 15/27 august, cu participarea românilor din toate provinciile. Eminescu joacă un rol crucial în organizarea acestui eveniment.

Face planuri pentru elaborarea amplului poem *Memento mori* (sub titluri multiple ce includ *Panorama deșertăciunilor*, *Tempora mutantur*, *Vanitas vanitatum omnia vanitas*), nuvela *Sărmanul Dionis* și poemul *Împărat și proletar* (sub titlul *Proletarul*).

Anul școlar 1871-1872 din Viena este foarte dificil din cauza lipsei de fonduri din partea împovăratei sale familii. Scrisorile trimise la Ipotești solicită bani în mod repetat.

1872:

Se crede, în general, că Eminescu a cunoscut-o pe Veronica Micle (1850-1889), femeia care va deveni iubirea vieții lui, în primăvara aceasta. Ea este căsătorită cu mult mai vârstnicul profesor universitar Ștefan Micle (1820-1879) și are două fiice, născute în 1866 și 1868.

La finele lui aprilie poetul nu mai este în Viena, părăsind școala din cauza lipsei de fonduri.

La 1 septembrie Eminescu citește, într-o sesiune a societății *Junimea*, nuvela *Sărmanul Dionis* și fragmentul *Egiptul* (mai târziu încorporat în *Memento mori*). La 7 septembrie citește poeziile *Înger și demon* și *Floare albastră*, trezind entuziasm în rândul membrilor *Junimii*. În ziua de 22 septembrie societatea *Junimea* decide să îi acorde o bursă pentru a-i permite să studieze la Berlin.

În decembrie poetul se înscrie la Universitatea din Berlin, unde audiază cursuri despre—*inter alia*—istoria filozofiei, istoria Egiptului, drept roman, filozofia hegeliană, geografie, fizică, sanscrită.

1873:

În aprilie *Convorbiri literare* publică *Înger și demon* și *Floare albastră*.

Eminescu lucrează la poemele *Împărat și proletar*, *Călin nebunul* (basm în versuri), *Fata-n grădina de aur*—ultimul anunțând *Luceafărul* de mai târziu.

În decembrie se înscrie pentru al doilea (și ultimul) an școlar la Universitatea din Berlin.

1874:

Eminescu îl studiază pe Kant și traduce o parte din *Critica rațiunii pure*.

Titu Maiorescu (1840-1917), un aparent protector care este extrem de influent în eră, îl încurajează să obțină un doctorat în filozofie, pentru a ocupa un post de profesor la Universitatea din Iași. În baza corespondenței cu Maiorescu, Eminescu face planuri să obțină un doctorat la Jena. Într-un final abandonează ideea și revine în Iași fără doctorat.

La 1 septembrie începe să lucreze ca director al Bibliotecii Centrale din Iași. Reorganizează biblioteca și o îmbogățește cu cărți vechi și volume rare. Deține o serie de alte ocupații, e.g. profesor suplinitor de logică și germană.

La 1 decembrie *Convorbiri literare* publică *Împărat și proletar*.

1875:

Dimitrie Petrino îl înlătură pe Eminescu din postul de director al Bibliotecii Centrale din Iași. Acesta este omul pe care Eminescu îl atacă în 'ciclul Petrino' al sonetelor.

La 1 iulie Eminescu este numit revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui, după care are o activitate intensă vizitând școli și vorbind cu pedagogi. Notează în rapoartele sale că absenteismul copiilor din zone rurale se datorează sărăciei. Îl întâlnește pe Ion Creangă (1837-1889), care îi devine prieten apropiat.

Scrie povestirea filozofică *Archaeus*. Note de manuscris arată că este familiar cu conceptul de *archaeus* așa cum este tratat de Paracelsus și Jean Baptiste van Helmont.

În iunie Eminescu este destituit din postul de revizor școlar. Se angajează ca jurnalist la un ziar local din Iași. Deja activ politic, publică o serie de articole politice și istorice, e.g.

Influența austriacă asupra românilor din principate,

Începuturile românilor, Mozaicul austriac și tribunalele române.

Convorbiri literare publică, printre altele, poemele *Lacul, Dorința, Melancolie*, și poemul în trei părți *Strigoii*.

Anul este unul bogat în sonete. Printre cele compuse în această perioadă: *Sunt ani la mijloc, Coborârea apelor, Democrație, Sonet satiric, Ai noștri tineri...*

În ziua de 13 august moare mama poetului. Eminescu participă la funeraliile din 15 august.

În jurul acestui an Eminescu face planuri pentru un *Dodecameron dramatic* cuprinzând douăsprezece piese de teatru relatând istoria Moldovei de la întemeiere până la Alexandru Lăpușneanu (1499-1568). Proiectul va rămâne doar parțial realizat.

1877:

Eminescu prelucrează Sonetul XXVII (*Sătul de lucru...*) de William Shakespeare. Deși nu realizează o simplă traducere, se poate spune că inițiază tradiția românească a traducerii de sonete shakespeareiene.

În octombrie Eminescu se mută la București și devine redactor la ziarul *Timpul*. Publică intens pe teme economice, istorice și politice, dovedindu-se un bun patriot. O serie importantă de articole este *Icoane vechi și icoane noi*, apărută în luna decembrie.

1878:

La 10 februarie tatăl lui Eminescu vinde moșia Ipotești, găsindu-se constrâns.

La 1 martie *Convorbiri literare* publică poemele *Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate, Departate sunt de tine...*

Eminescu își continuă activitatea intensă la *Timpul*. În martie publică o serie de articole despre regiunea Basarabia.

Sonete compuse sau finalizate în acest an includ *Iambul, Sauve qui peut, Oricâte stele...*

1879:

În ziua de 4 august moare Ștefan Micle. Eminescu își declară curând iubirea pentru Veronica Micle.

În septembrie *Convorbiri literare* publică *Rugăciunea unui dac, De câte ori, iubito...* și *Atât de fragedă...*

În octombrie *Convorbiri literare* publică sonetele *Afară-i toamnă, Sunt ani la mijloc* și *Când însuși glasul*, alături de trei alte poeme.

1880:

În februarie Eminescu devine redactor-șef la *Timpul*. În aceeași lună publică o serie de cinci analize sociopolitice intitulate *Studii asupra situației*. Exprimă ideea că progresul se poate obține doar prin conservare pe de o parte și adaos pe de alta, și că țara trebuie să refuze importul de forme goale, fără legătură cu adevărata sa istorie și aspirațiile populare.

Finalizează majoritatea celor cinci *Scrisori*, începute în perioada vieneză.

Numărul din 1 aprilie al *Convorbirilor literare* publică elegia *O, mamă...*, concepută la data de 1 ianuarie.

Apare o ruptură în relația cu Veronica Micle.

În jurul perioadei 1880-1881 Eminescu traduce primele 134 versuri din piesa shakespeareiană *Timon din Atena*. Traducerea rămâne incompletă.

1881:

Convorbiri literare publică *Scrisorile I-IV* între lunile februarie și septembrie.

La 13 martie o sesiune parlamentară dezbate ziarul *Timpul* vreme de aproximativ opt ore, unii exprimând opinia că redactorul-șef ar trebui sancționat dacă nu interzis. Se discută și o lege a presei care ar permite cenzura, dar în cele din urmă ideea este abandonată.

Eminescu finalizează *Scrisoarea V* și lucrează la *Luceafărul* și *Mai am un singur dor* (plus variante).

Spre finele anului apare o reconciliere cu Micle.

Începând din decembrie nu mai este redactor-șef la *Timpul*, deși rămâne la ziar.

1882:

La 24 ianuarie Eminescu devine membru fondator al societății semi-secrete *Carpații*, interesată de soarta românilor din teritoriile ocupate și de unificarea tuturor provinciilor românești. Atât Eminescu cât și societatea sunt monitorizați îndeaproape de serviciile secrete ale Austriei.

La 24 aprilie forma finală a *Luceafărului* este citită la *Junimea*.

În iunie Eminescu face o scurtă călătorie la Constanța (vechiul Tomis) și vede marea pentru întâia oară. Împărtășește impresii într-o scrisoare către Micle.

Doi colegi de la *Timpul*, I.L. Caragiale și Ioan Slavici, părăsesc ziarul de la 1 iulie, lăsându-l pe Eminescu unicul responsabil de conținutul acestuia.

1883:

La 16 februarie Eminescu își depune demisia de la ziarul *Timpul*, dar nu este acceptată.

Luceafărul este publicat în acest an, mai întâi într-o revistă a societății *România jună* din Viena și apoi, la 1 august, în *Convorbiri literare*.

Familia publică un nou grupaj de poeme, iar Eminescu primește pentru prima oară un onorariu de la o revistă. În vară îi trimite o scrisoare de mulțumire lui Iosif Vulcan; nu sunt semne de alienație mintală, fapt relevant având în vedere evenimentele din această vară și desfășurate până în iunie 1889. (Note de manuscris din primăvara și vara acestui an nu prezintă nici ele semne de alienație mintală. Ms. 2292, f. 34v, conținând primele semne de învățare a limbii sanscrite, a fost datat de Perpessicius cu anul 1883.)

La 5 iunie Eminescu participă—ca reporter la *Timpul*—la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare în Iași, eveniment la care

se află și Regele Carol I. Eminescu citește, printre oameni ai *Junimii*, poezia-manifest *Doina*. Însă remarcile făcute de Petre Grădișteanu în fața tuturor participanților sunt cele care creează tensiuni politice între Regatul României și Austria.

În această vară se poartă negocieri secrete menite să determine Regatul României să adere la Tripla Alianță (Austro-Ungaria, Germania, Italia). Regele și câțiva politicieni sunt în cunoștință de cauză, P.P. Carp și Titu Maiorescu aflându-se printre ei. Se fac încercări de lichidare a mișcărilor iredentiste din țară, Transilvania și Bucovina.

La 27 iunie se află că Émile Galli, directorul ziarului *L'Indépendance roumaine* din București, urmează să fie expulzat din țară. În aceeași zi Eminescu scrie un articol despre libertatea presei și cazul Galli; este publicat în numărul din 28 iunie al ziarului *Timpul* (datat 29 iunie).

La 28 iunie Eminescu este luat în mod forțat și ilegal și dus la Institutul *Caritatea* al Dr. Suțu, care la 5 iulie pune diagnosticul de „alienațiune mintală în forma de manie acută”.

În aceeași zi societatea *Carpații* este desființată.

În ziua de joi, 30 iunie, ziarul *Timpul* nu apare. Când își reia activitatea, la 1 iulie, este deja un ziar cu orientare foarte diferită, sub conducerea lui Mihail Paleologu.

Dosarul nr. 968/1883 (ms. 1568 din Arhivele Naționale ale României) arată încercările făcute în iunie și iulie de a-l scoate pe Eminescu din viața publică. Unele pagini lipsesc, precum o petiție a fratelui Matei Eminovici, înregistrată cu nr. 5750/1883 și numai menționată.

La 18 iulie fratele Matei Eminovici îi trimite o scrisoare lui Titu Maiorescu, spunând că vrea să-l ia pe Mihai în îngrijire pentru vreun an și este dispus să-și cheltuiască toți banii pentru el.

Până la data de 19/31 octombrie tratatul secret este semnat la Viena.

După luni de presupus tratament (care creează probleme cognitive) la Institutul *Caritatea*, Eminescu este trimis, în toamnă, la sanatoriul Ober-Döbling de pe lângă Viena. Plecarea este pe 20 octombrie. Nesupus vreunui tratament medical, se însănătoșește.